

КОМІСАРОВ Олександр

Геннадійович,

заступник начальника факультету з навчальної роботи – начальник навчальної частини факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України, доктор юридичних наук, професор

ДЕРОГАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТА ЗАСІБ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ, ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

З початку збройної агресії Україна застосовує різноманітні правові засоби забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України.

Одним із таких засобів щодо прав людини під час збройних конфліктів, що неодноразово підтверджувалося практикою міжнародних установ, є надання державам (у межах міжнародного права) «дозволу» відступати від виконання деяких своїх зобов'язань щодо захисту прав людини, призупиняти дію національного законодавства у цій частині тощо (право на дерогацію).

Безпосередньо право держав на дерогацію під час збройних конфліктів, яке закріплено в універсальних та регіональних документах з прав людини, таких як Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права (ст. 4), Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст.15), Американська конвенція про права людини (ст. 27), обґрунтовується станом необхідності – ситуацією, в якій держава визнає швидке перетворення потенційних загроз на реальні, «безпосередні» і «неминучі». Через вказану швидкість настання негативних наслідків для фундаментальних національних інтересів держава застосовує механізми захисту, які були підготовлені та закріплені (щодо компетенції суб'єктів забезпечення національної безпеки) у національному законодавстві, у т.ч. ті, що суперечать її міжнародним зобов'язанням.

У практиці ООН встановлення стану необхідності пов'язано із «заявницьким» чи «повідомлюваним» характером застосування урядами звичаєвих норм міжнародного права з огляду на: а) викликаність формально протиправних дій держави необхідністю захисту «фундаментального інтересу»; б) наявність «серйозної і неминучої загрози»; в) вжиття «єдино можливих» заходів для захисту зазначеного інтересу; г) не завдання «серйозного збитку такому ж фундаментальному інтересу» держави, проти якого вони прийняті; д) дії держави, що повинні бути вкрай необхідними для цієї мети; будь-яка надмірна дія буде визнана протиправним діянням; е) те, що держава, яка вживає

заходів, «не може перебувати серед тих, чия поведінка викликала» стан необхідності.

За будь-якої ситуації забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії, яка загрожує життєдіяльності суспільства, держава вимушено вдається до мінімального обмеження прав людини, дотримуючись при цьому певних матеріальних і процесуальних вимог, і за таких умов держава не вважається порушником своїх міжнародних зобов'язань. Ці дії є з точки зору міжнародного права допустимими, і неухильне дотримання таких вимог обумовлює правомірність введеного у державі правового режиму забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії.

Матеріальними вимогами до дерогації як інструменту та засобу правового регулювання заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України слід вважати: винятковість наявних загроз для життєдіяльності нації, суспільства; постійне декларування й дотримання принципів пропорційності та недискримінації; неприпустимість відступу від основних прав людини у частині дотримання прав комбатантів, наявності у комбатантів та колаборантів низки прав та процесуальних можливостей тощо; обмеженість тривалості введених правових режимів забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України відповідними актами держави; повага інших зобов'язань за міжнародним правом.

Процесуальними гарантіями правомірності дерогації як інструменту та засобу правового регулювання заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України мають бути: офіційне оголошення відповідного правового режиму (заходів); повідомлення Генерального секретаря ООН, Генерального секретаря Ради Європи, інших міжнародних інституцій про відповідні наміри (дії); парламентський та загальний демократичний цивільний контроль за заходами із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України.

Наведені критерії правомірності застосованих заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України закріплені в міжнародних угодах про права людини і чимало з них є «традиційними» принципами загального міжнародного права.